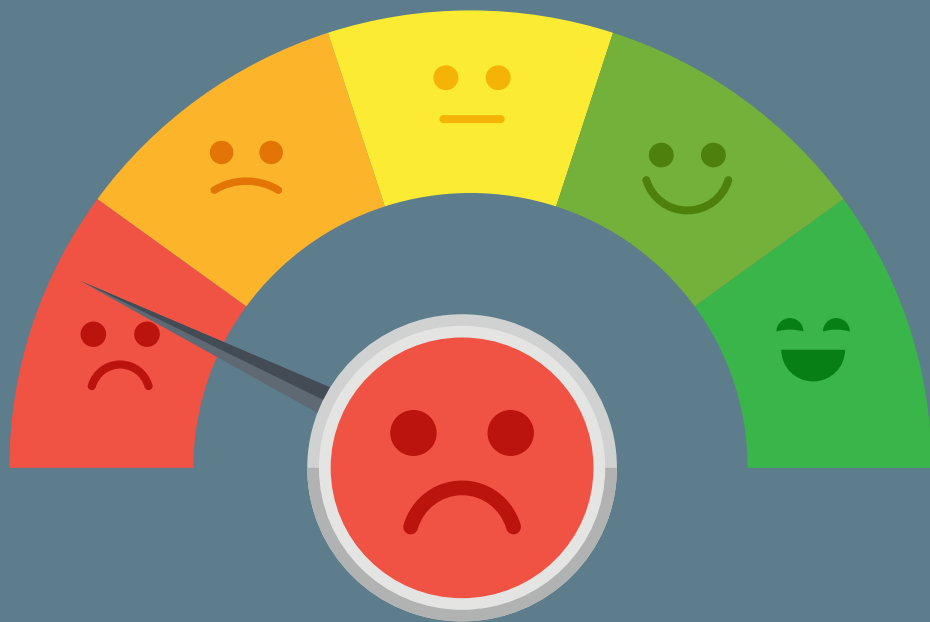


# ІНДИКАТОРИ ФІЗИЧНОГО, СЕКСУАЛЬНОГО, ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ, А ТАКОЖ НЕХТУВАННЯ ПОТРЕБАМИ ДИТИНИ



ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ СПЕЦІАЛІСТІВ





Розроблено в межах проекту, що реалізується Всеукраїнським громадським центром «Волонтер» за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Уряду Сполучених Штатів Америки. Думки, висловлені в публікації, є позицією авторів і не обов'язково відображають політики та погляди ЮНІСЕФ та/або Уряду США.

© ВГЦ «Волонтер», 2020

© Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2020

## ПОНЯТТЯ «ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ДИТИНОЮ»

**Жорстоке поведження з дитиною** – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини;

*(Закон України «Про охорону дитинства»)*

**Жорстоке поведження з дитиною** – будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини, зокрема вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини, вчинені з метою її експлуатації з використанням обману, шантажу чи уразливого стану дитини.

**Жорстоким поведженням з дитиною є:**

- будь-яка форма рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;
- використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва творів, зображень, кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм, інших предметів порнографічного характеру;

- робота, яка за характером чи умовами виконання може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини;
- використання дитини в жебрацтві, втягнення її в жебрацтво (систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб);
- втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин;
- дії, що призвели до виникнення обставин, за яких дитина стала очевидцем злочину проти життя, здоров'я, волі, честі, гідності, статевої свободи, статевої недоторканності особи;
- статеві зносини та розпусні дії стосовно дитини з використанням примусу, погрози, сили, довіри, авторитету, впливу на дитину, особливо вразливої для дитини ситуації, зокрема її розумової чи фізичної неспроможності, пов'язаних з віком, фізичних, психічних, інтелектуальних чи сенсорних порушень або залежного середовища, у тому числі в сім'ї;

*(Постанова КМУ від 3 жовтня 2018 року № 800  
«Деякі питання соціального захисту дітей,  
які перебувають у складних життєвих обставинах,  
у тому числі таких, що можуть загрожувати  
їх життю та здоров'ю»)*

**Домашнє насильство** – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

**Дитина, яка постраждала від домашнього насильства** (далі – **постраждала дитина**), – особа, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

*(Закон України  
«Про запобігання та протидію  
домашньому насильству»)*

## НАСИЛЬСТВО ЩОДО ДИТИНИ МОЖЕ ВІДБУВАТИСЯ:



### У РОДИНИ

у такому випадку таке насильство кваліфікується як домашнє насильство (що так само охоплюється поняттям «жорстоке поводження з дитиною»)



### ПОЗА РОДИНОЮ

у такому випадку таке насильство кваліфікується як жорстоке поводження з дитиною

## НАСЛІДКИ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ДЛЯ ДИТИНИ



Будь-який вид насильства призводить до різного роду наслідків, але поєднує їх одне – шкода здоров'ю дитини чи створення небезпеки для її розвитку та життя.



Розрізняють *наближені*, або *гострі* (відчутні відразу після факту насильства, розвиваються у короткий проміжок часу), і *віддалені наслідки* жорстокого поводження з дитиною (можуть розвиватися та мати вплив протягом життя).



Найнегативнішим наслідком насильства у сім'ї для суспільства в цілому є реплікація насильницької поведінки з покоління у покоління, адже пережите у дитинстві насильство в сім'ї дитина засвоює як норму, яку вона наслідує у своїй власній родині, у вихованні своїх дітей.

## ІНДИКАТОРИ (ОЗНАКИ) НАСИЛЬСТВА:



Ознаки та докази насильства щодо дитини можуть проявлятися не відразу і стають очевидними лише через деякий час (віддалені наслідки). Окрім того, ті, хто вчиняють жорстоке поводження з дитиною, можуть тривалий час приховувати такі факти та залякувати дитину, примушуючи мовчати або спростовувати будь-які підозри інших щодо цього.

**Індикатори насильства** – це фізичний, психо-емоційний та поведінковий прояв тих наслідків, що настали для дитини у результаті вчиненого щодо неї фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства.

Спеціалісти, які працюють з дітьми, повинні знати та вміти застосовувати інформацію про наслідки жорстокого поводження з дітьми та ознаки (індикатори) його вчинення для вчасного виявлення проблеми, попередження її розвитку, надання дитині допомоги з метою її реабілітації, а також для вжиття заходів з притягнення кривдників до відповідальності.

## ВИЯВЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ ЗА УШКОДЖЕННЯМИ ТА ТРАВМАМИ

Основні типи й фізичні ознаки травм, які можуть виникнути в результаті жорстокого поводження з дитиною, такі:



гематоми



опіки



травми  
ГОЛОВИ



внутрішньочеревні  
травми



переломи  
кісток

<p><b>Гематоми</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• подряпини, синці на сідницях, задньому боці стегон і нижній частині спини часто є наслідком застосування тілесних покарань;</li> <li>• поява гематом після того, як дитину били рукою, ремнем, батоном або іншим предметом, свідчить про те, що удари були досить сильними для того, щоб викликати розрив кровоносних судин;</li> <li>• синці на щоках, мочках вух, верхній губі, передпліччі і шиї, а також ушкодження добре захищених частин тіла, таких як сідниці, черевна стінка, внутрішня поверхня стегон та геніталії – не можуть бути отримані іншим шляхом, аніж застосовуючи насильство;</li> <li>• наявність глибокої канавки на пенісі дитини може пояснюватись тим, що пеніс неодноразово перев'язували шнурком, щоб дитина «просилась» на горщик;</li> <li>• синці на щоках або мочках вух часто виникають у результаті ляпасів або потиличників;</li> <li>• мікроскопічні крапкові синці, іноді їх можна виявити в завушній ділянці;</li> <li>• обрис руки на обличчі дитини від ляпасу може свідчити про силу удару і навіть можливу черепно-мозкову травму;</li> </ul>
------------------------	---



<p><b>Гематоми</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• гематоми на внутрішній і зовнішній поверхні верхньої губи дитини зазвичай виникають у результаті травматичного впливу пляшечки в процесі насильницького годування або коли батьки намагаються будь-якими засобами заспокоїти заплакану дитину;</li> <li>• сліди від щипання, захоплення, стискання, ударів рукою мають характерну форму;</li> <li>• лінійні гематоми шириною 2 – 5 см, що іноді повторюють контури предмета, майже завжди свідчать про побиття паском або ременем (характерні сліди у формі пряжки), лінійкою, батоном тощо;</li> <li>• гематоми у вигляді петельок від биття складеним удвічі шнуром або проводом;</li> <li>• характерні сліди (пухирі, натертості, порізи) на щиколотках, зап'ястках від зв'язування або прив'язування до чогось;</li> <li>• потертості, гематоми в ділянці рота можуть свідчити про те, що дитині в рот вставляли кляп, щоб змусити її припинити плакати або кричати;</li> <li>• множинні шрами або гематоми, розташовані на різних частинах тіла (особливо якщо вони перебувають на різних етапах загоєння).</li> </ul>
<p><b>Опіки</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• сигаретні опіки, що мають округлу форму у вигляді пухирів або ерозії, приблизно однаковий розмір і поглиблення посередині;</li> <li>• опіки у вигляді тавра, що повторюють обриси предмета (праска, радіатор, щипці для завивання волосся, розпечена виделка тощо);</li> <li>• опіки круглої форми, які пошкоджують тільки геніталії та сідниці, виникають від занурення дитини у гарячу воду;</li> <li>• “бубликовий опік” – опік при якому ушкоджуються сідниці, геніталії, задня поверхня стегна і ніг, а непошкодженим залишається місце, яке притискається до дна ванни і тим самим захищається від довготривалого контакту з гарячою водою;</li> <li>• «панчішний опік» – занурення у гарячу воду ніг дитини;</li> <li>• «рукавичковий опік» – аналогічний опік рук.</li> </ul>

<b>Опіки</b>	<i>Опіки першого ступеня</i>	<i>Опіки другого ступеня</i>	<i>Опіки третього ступеня</i>
	<p>Шкіра червоніє й припухає. Якщо площа такого опіку невелика, його зазвичай вважають несильним, і він не вимагає термінової медичної допомоги. До першого ступеня належить більшість сонячних опіків.</p>	<p>Шкіра покривається пухирями, дрібними плямами й набуває темно-червоного відтінку. Часто відзначається сильний біль і набряки ураженого місця. Якщо розмір опіку другого ступеня не перевищує 5 – 7 см і він розташований не на руках, ступнях, обличчі, сідницях, у паху або в області великого суглоба, його можна вважати несильним, і він не вимагає термінової медичної допомоги.</p>	<p>Шкіра здається почорнілою або білою. Дитина може зазнавати сильного болю, а якщо сильно ушкоджені нервові закінчення – не відчувати ніякого болю. Основною причиною виникнення опіків третього ступеня є зіткнення з гарячими предметами, жиром, що кипить, і відкритим вогнем.</p>
<b>Травми голови</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• субдуральні гематоми – скупчення крові під твердою мозковою оболонкою;</li> <li>• ретинальні крововиливи – крововилив у сітківку очей;</li> <li>• переломи черепа або ушкодження головного мозку через биття дитини по голові або об стіну, двері тощо;</li> <li>• множинні або складні переломи черепа з високим ступенем ймовірності свідчать про те, що травма була завдана навмисно;</li> <li>• широка залісина на голові, підшкірні крововиливи або хворобливі відчуття від доторку до волосистої частини голови, найчастіше говорять про те, що дитину часто тягають за волосся;</li> <li>• наявність синців під обома очима, нездорова набряклість і синюшний колір повік говорить про те, що дитину неодноразово били навідріг по очах або по голові;</li> <li>• скупчення крові в ділянці верхньої і нижньої повіки може бути також ознакою великої гематоми на чолі або перелому основи черепа;</li> <li>• запаморочення, неясність свідомості, ускладнене дихання, конвульсії або судоми.</li> </ul>		

<b>Внутрішньо черевні травми</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ураження печінки, розриви селезінки або травми товстого кишечника і підшлункової залози можуть свідчити про серйозне побиття дитини;</li> <li>• ушкодження нирок викликають удари по спині;</li> <li>• гематоми на животі можуть свідчити про наявність внутрішніх ушкоджень;</li> <li>• блювота, болі у животі;</li> <li>• блідий або сіруватий колір шкіри, що стає прохолодною та вологою на дотик; слабке, прискорене серцебиття в поєднанні з поверхневим диханням; фіксований погляд (можливі розширення зіниць), а також втрата свідомості можуть свідчити про гіповолемічний шок (зниження обсягу крові) в результаті внутрішньої кровотечі.</li> </ul>
<b>Переломи кісток</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• спіральні переломи у наслідок хапання і викручування кінцівок;</li> <li>• осколкові переломи й переломи у вигляді «вербового прута», які виникають під впливом вивертання, викручування або розтягання кінцівок дитини;</li> <li>• кутовий перелом є результатом навмисно завданої травми, коли при викручуванні відбувається відрив у зоні росту кістки;</li> <li>• спіральні переломи виникають у випадках, коли один кінець кістки зафіксований, а другий з силою викручують;</li> <li>• переломи ребер;</li> <li>• викручування суглобів;</li> <li>• переломи в незвичайних місцях (лопатки, ключиці, грудини).</li> </ul>

## ВИЯВЛЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДИТИНОЮ

Найчастіше виділяють 7 груп наслідків сексуального насильства, але наявність будь-якого з нижчеперерахованих індикаторів (ознак) саме по собі може не бути прямим показником сексуального насильства. Ці ознаки можуть підштовхнути до детальніших досліджень, щоб відкинути чи підтвердити сексуальне зловживання стосовно дитини:

Фізичні порушення	<i>Оральні симптоми</i>	<i>Анальні симптоми</i>	<i>Вагінальні симптоми</i>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• екзема, дерматит, герпес на обличчі, губах, у ротовій порожнині;</li> <li>• відмова від їжі (анорексія);</li> <li>• переїдання (булімія).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• пошкодження прямої кишки;</li> <li>• почервоніння ануса;</li> <li>• варикозні зміни;</li> <li>• ректальні кровотечі.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• порушення дівочої пліви та проникні травми геніталій;</li> <li>• розширення піхви; свіжі пошкодження (рани, подряпини);</li> <li>• супутні інфекції, інфекції, що передаються статевим шляхом;</li> <li>• вагінальні кровотечі.</li> </ul>
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• наявність синців у різних частина тіла;</li> <li>• наявність гематом і укусів на грудях, сідницях, ногах, нижній частині живота, стегнах;</li> <li>• вагітність;</li> <li>• уритальні запальні процеси.</li> </ul>		
<b>Афективні порушення, зміни у емоційному стані</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• відчуття провини, сорому;</li> <li>• заглиблення у себе;</li> <li>• замкненість, ізоляція, уникнення контактів з однолітками;</li> <li>• фобії, страхи, тривога, зокрема, які мають неочікуваний, незрозумілий за природою початок (страх знімати білизну на медогляді, страх темряви або тривожність перед настанням вечірньої пори, страх чоловіків або конкретних людей, страх залишатися на самоті з конкретною людиною тощо);</li> <li>• прихована та придушена агресія, злість.</li> </ul>		

<b>Когнітивні порушення</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• розлади уваги;</li> <li>• порушення концентрації пам'яті, сприймання;</li> <li>• різке погіршення у навчанні.</li> </ul>
<b>Поведінкові симптоми</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• агресивна і жорстока поведінка, крадіжки, делінквентність;</li> <li>• регресивна поведінка дитини (тобто повернення до більш ранніх форм поведінки, які вже були подолані у зв'язку з віком), особливо у малих дітей (наприклад, смоктання пальців, нетримання сечі);</li> <li>• втечі з дому (найчастіша та зрозуміла реакція у випадку інцесту);</li> <li>• аддиктивна поведінка (вживання алкоголю, інших психоактивних речовин).</li> <li>• синдром "брудного тіла": постійне перебування у ванній, під душем, що має характер настирливості;</li> <li>• вжиття дитиною запобіжних заходів, щоб важче було знімати одяг (багато пасків, одночасно надягнені декілька пар штанців тощо).</li> </ul>
<b>Само-деструктивна поведінка</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• самокалічення;</li> <li>• суїцидальні думки;</li> <li>• спроби суїциду.</li> </ul>
<b>Психопатологія</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• неврози;</li> <li>• розлади характеру;</li> <li>• психотичні риси характеру;</li> <li>• депресії.</li> </ul>
<b>Сексуалізація поведінки</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• систематична нав'язлива мастурбація (навіть у присутності інших дітей або дорослих);</li> <li>• рання мастурбація (допубертатна);</li> <li>• невідповідні віку сексуальні ігри, сексуалізована поведінка, ініціювання сексуальних дій з іншими, схиляння однолітків або молодших дітей до сексуальних маніпуляцій;</li> <li>• відверті пропозиції або натяки дітям або дорослим щодо готовності задовольнити будь-які сексуальні бажання (просто так або ж за певну винагороду);</li> <li>• нетипові для такого віку знання про секс, статеві органи тощо;</li> <li>• проміскуїтет (вступ у безладні статеві стосунки, постійна зміна статевих партнерів);</li> <li>• залучення до комерційного сексу.</li> </ul>

## ВИЯВЛЕННЯ ВИПАДКІВ НЕХТУВАННЯ ПОТРЕБАМИ ДІТЕЙ (АБО ЕКОНОМІЧНОГО НАСИЛЬСТВА)

<b>Зовнішні ознаки</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• брудний одяг з неприємним запахом;</li> <li>• неохайний, занедбаний вигляд;</li> <li>• постійно хворобливий вигляд дитини;</li> <li>• недостатня для зросту дитини та її віку вага, худорляві кінцівки;</li> <li>• здутий живіт від недоїдання;</li> <li>• крайнє виснаження через негодування або неправильне годування (особливо у немовлят та дошкільнят);</li> <li>• брудні нігті, вуха;</li> <li>• постійно брудне, скуйоване волосся;</li> <li>• одяг не по погоді, не по сезону;</li> <li>• брак необхідного медичного лікування (неліковані захворювання, неліковані зуби тощо);</li> <li>• часті захворювання, спричинені браком гігієни.</li> </ul>
<b>Поведінкові ознаки у дітей</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• постійні запізнення до школи;</li> <li>• пропуски школи без поважної причини;</li> <li>• втомленість, засипання на уроках;</li> <li>• дрібні крадіжки, зокрема чужої їжі, а також грошей тощо;</li> <li>• дитина залишена на саму себе, займається бродяжництвом;</li> <li>• дитину уникають інші діти;</li> <li>• є інформація про трудову діяльність дитини (особливо молодшого віку);</li> <li>• жебрацтво;</li> <li>• втечі з дому.</li> </ul>
<b>Психо-емоційні ознаки</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• соціально-педагогічна занедбаність;</li> <li>• комплексне відставання у розвитку (від невеликого до значного);</li> <li>• відставання у фізичному/моторному розвитку;</li> <li>• низький рівень розвитку інтелекту;</li> <li>• низький рівень розвитку соціальних навичок і навичок міжособистісного спілкування, емоційному розвитку;</li> <li>• розумова відсталість у особливо тяжких випадках;</li> <li>• уповільнені реакції, апатичність, відсутність зацікавлення зовнішнім світом, такі діти не граються або граються без ентузіазму;</li> <li>• помірковано-тривожно-недовірливий стан, невірноваженість;</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• невміння контролювати свої емоції (ніхто не контролював, не привчав до самоконтролю).</li> </ul>
<b>Особливості домашньої атмосфери</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• брак їжі для дитини;</li> <li>• брак іграшок, книжок, розваг тощо;</li> <li>• у дитини немає постільної білизни або постільна білизна пошматована і в плямах;</li> <li>• вдома холодно;</li> <li>• безлад і антисанітарія у домі (відкриті сміттеві баки; залишки їжі, що гниють; екскременти тварин і людей);</li> <li>• наявність в будинку і його околицях місць підвищеної небезпеки (бите скло, гострі кути, відкрита електропроводка, пацюки та інші паразити, а також неогорожені висотні споруди, з яких дитина може впасти).</li> </ul>
<b>Особливості поведінки батьків</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• постійно кидають дитину напризволяще, на самоті (особливо – маленьких дітей);</li> <li>• надовго залишають дітей у інших людей (сусідів, навіть – незнайомців);</li> <li>• не знають потреб дитини, відповідних її віку;</li> <li>• не займаються розвитком дитини (фізичним, емоційним, інтелектуальним);</li> <li>• перешкоджають у навчанні (забороняють ходити до школи тощо);</li> <li>• примушують дітей доглядати за молодшими дітьми;</li> <li>• погано годують дітей, вважають, що маленька дитина повинна їсти те, що ї дорослі (їжа не відповідає віку дитини);</li> <li>• не звертаються по медичну допомогу для дитини або звертаються лише тоді, коли дитина перебуває у надзвичайному стані.</li> </ul>

Нехтують потребами дитини не лише у сім'ях з низьким матеріальним становищем. Іноді батьки або особи, які їх замінюють, поводять себе таким чином через брак батьківської компетенції (наприклад, у випускників інтернатів), через нелюб до дитини тощо. Більшість дітей, про яких погано піклуються і чийми потребами нехтують, це діти, батьки яких зловживають алкоголем або вживають наркотичні речовини.

## Виявлення насильства (зокрема психологічного) на підґрунті емоційних та поведінкових ознак

<p><b>Діти молодшого віку (до 3-х років)</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• стан «холодної спостережливості»: відсутність будь-яких емоцій та почуттів, а час від часу спостерігають за тим, що відбувається навколо (діти можуть бути схожими артистів);</li> <li>• страх перед будь-якими фізичними контактами;</li> <li>• сумний та апатичний вигляд;</li> <li>• заляканість;</li> <li>• порушення сну;</li> <li>• втрата апетиту.</li> </ul>
<p><b>Діти дошкільного віку</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• лякливність, здригання у відповідь на голос, шум тощо;</li> <li>• ознаки «рольової інверсії» (дитина поводиться так, щоб задовольняти будь-які примхи батьків, обіймає, цілує батьків-агресорів, активно висловлює словами свою любов та піклування про батьків, адже дитина розуміє, що у разі невиконання будь-якої примхи, на неї чекає бурхливий спалах насильства);</li> <li>• надмірна поступливість, догоджання будь-кому з дорослих;</li> <li>• надсильне прагнення ласки та похвали;</li> <li>• фізичні ознаки стресу та тривожного стану, зокрема погане самопочуття;</li> <li>• агресивна поведінка стосовно інших дітей;</li> <li>• часті істерики через найменший привід або без нього;</li> <li>• регресивні форми поведінки, притаманні молодшому віку (енурез, ссання пальців, гризіння нігтів, утруднене мовлення тощо).</li> </ul>
<p><b>Діти шкільного віку</b></p>	<p><i>Поводяться практично так само, як і дошкільнята, а також мають:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• затримки в розвитку та проблеми у спілкуванні з однолітками й дорослими;</li> <li>• спроби маніпулювати оточенням;</li> <li>• занурювання у себе, дистанціювання від оточення;</li> <li>• озлобленість, агресивність;</li> <li>• агресивні прояви щодо тварин;</li> <li>• гіперактивна поведінка;</li> </ul>



<b>Діти шкільного віку</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• дитина неуважна, не може сконцентруватись на тому, чим займається, проявляє інші ознаки хронічного тривожного стану;</li> <li>• погіршується успішність у навчанні;</li> <li>• швидка стомлюваність, знижена спроможність концентрувати увагу;</li> <li>• схильність до мандрів, волочіння.</li> </ul>
<b>Підлітки</b>	<p><i>Поводяться практично так само, як і діти шкільного віку, а також:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• схильність до брехні або злодійства;</li> <li>• прагнення вплутатись в бійку, вибухи гніву, ворожість і агресивність стосовно навколишніх;</li> <li>• вживання алкоголю або наркотиків;</li> <li>• прогули, кількаразові спроби втекти з дому й відмова вертатися додому;</li> <li>• загальні труднощі з налагодженням і підтримкою міжособистісних відносин;</li> <li>• відсутність емоцій, відхід від суспільних взаємодій;</li> <li>• занижена самооцінка;</li> <li>• депресії, відсутність інтересу до будь-яких занять і до інших людей;</li> <li>• дисоціативні епізоди, описувані як відчуття «я стою поруч і дивлюся, як щось відбувається», або «я перебуваю далеко від місця події», тоді як дитина є безпосереднім учасником цих подій;</li> <li>• суїцидальні думки або спроби;</li> <li>• саморуйнівна поведінка;</li> <li>• наявність стресопохідних розладів психіки, психосоматичних хвороб.</li> </ul>

Діти, які зазнали насильства, часто мають особливості в розвитку та специфічну поведінку. Поведінкові та емоційні реакції дитини на типові ситуації можуть слугувати підказкою про можливе насильство, якщо відсутні явні фізичні ознаки.

## ВИЯВИВШИ ОЗНАКИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ, ДІЙТЕ!

Алгоритми дій щодо реагування на насильство, жорстоке поводження з дитиною, зазначені у таких документах (у залежності від випадку):





- *Постанова Кабінету Міністрів України № 658 від 22 серпня 2018 року «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі»;*
- *Постанова Кабінету Міністрів України № 800 від 03 жовтня 2018 року «Деякі питання соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі таких, що можуть загрожувати їх життю та здоров'ю»;*
- *Постанова Кабінету Міністрів України № 866 від 24 вересня 2008 року «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»;*
- *Постанова Кабінету Міністрів України № 895 від 21 листопада 2013 року «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах»;*
- *Постанова Кабінету Міністрів України № 896 від 21 листопада 2013 року «Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)».*





для кожної дитини

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)  
Представництво в Україні  
01021, Київ, вул. Інститутська, 28  
Тел.: +380 44 521 01 15  
Факс: +380 44 230 25 05

 [www.unicef.org/ukraine](http://www.unicef.org/ukraine)  
 [facebook.com/UNICEF.Ukraine](https://facebook.com/UNICEF.Ukraine)  
 [twitter.com/unicef\\_ua](https://twitter.com/unicef_ua)  
 [@unicef\\_ukraine](https://instagram.com/unicef_ukraine)



Громадська організація  
«Всеукраїнський громадський центр  
«Волонтер»  
м. Київ, вул. Олександра Довженка, 2,  
кабінет 53  
Тел.: +380 44 227 63 03

© Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2020  
© Громадська організація «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер», 2020



ПОЛІЦІЯ

